

KÖYLÜLER, ŞEHİRDEKİLER VE ÇOCUKLAR

Köylerden başlayan hızlı göç, 1980’li yıllarda Maraş’ta şehrin pek umursamadığı kendi dünyasında ve kültüründe kenar mahalleler oluşturmuştu. Bu yeni oluşan yerlerde tanışmalar “hangi köydensin” cümlesiyle başlar, şehrin pek fark edemeyeceği sıcaklıkta, şehre karşı kendilerince oluşturdukları ortak duygularını birbirlerine tasdik ettirmeye çalışarak sürerdi. Köylerinin taşını, ağacını, daracık çamurlu yollarını adım adım ezberleyerek bir yaşam tecrübesi oluşturan bu insanların bazıları, şehirde bu tecrübelerinin geçersizliğini gördükçe, günlük hayatlarında sakinliklerinin içine biraz panik, cesaretlerinin özüne biraz korku karışmasını engelleyemezlerdi. Bu, günlük söylememiz gereken sözlerin, gitmemiz gereken yerlerin meşgul ettiği dünyamızı bir anlığına bırakıp onlarla ilgilendiğimizde; konuşurken daha açıkğöz olmaya çalışan gözlerinden, yürürken daha dik olmaya çalışan bedenlerinden anlaşılabilirdi.

Ebelerin maharetli ve merhametli ellerine doğdukları, davullu zurnalı bir düğünle evlenebilmek için bir an önce askere gitmeye çalıştıkları, odalarında yaşlılarının can çekerek çaresizce ölmelerini bekledikleri, kış günlerinde toprak damlarının akmasını loğlamayla gidere-medikleri evlerinden ayrılıp buralara gelmeleri genelde ekonomikti. Bazen de sebep; bir aşkın, bir toprağın, bir şehvetin veya kanın günahının tüm aileye mal edilmesinden doğan tehditlerdi.

Şehrin bu kenar mahallelerinde alınan arsalarla sahipleri farklı zamanlarda ev yaptırdıklarından, evler arasında çocuklar için doğal bir oyun alanı boş arsalar oluşmuştu. Tek tek düşünüldüğü zaman evlerin görünen birbirine mesafeli ve yalnız görüntüleri, buradaki insanların birbiriyle olan sıcak ilişkilerine tamamen zıttı.

Çevre köylerden gelen bu insanlar bazı akşamlar bir evde “misafir” kelimesinin tüm gereklerini ve sorumluluklarını içten hisseden ev sahibinin ağırlamasıyla bir araya gelirlerdi. Burada herkes kendi yaşam usullerini anlatır, “bizim usulümüzde şöyle” “biz o işi şu şekilde yaparız” diyerek kendi davranış biçimlerini anlatırlardı. Bu köylülerin yüzyıllar süresince yaşadığı alışkanlıkları, yaptığı yemekleri, yaşadıkları komik olayları, acıları, ağıtları, hikâyeleri ve uydurdukları sevimli yalanları bu misafirlik gecelerinde bir kez daha en sıcak en insani haliyle hayat bulurdu.

Her hikâye, ne kadar eski olursa olsun her yeni anlatılıştaki anlatanın sesiyle ve anlattığını yorumlayan bedeniyle sanki o gün yaşanmış gibi bir tazeliğe bürünürdü. Güldüren, ağlatan yaşanmış olaylar, zulümler ve bir o kadar da merhamet dolu, şefkat dolu yaşamlar gerçek ama bir masal tadında anlatımlarla gençleri büyüler, yaşlılara derin bir ah çektirirdi. Bütün bu yaşananların, o yaşanan hüznü hikâyeler kadar da buruk yanı, yaşayanların veya nakleden “anlatıcıların” vefatıyla birlikte unutulup yok olacak olmasıydı. Bu güzel öykülerin bir “anlatıcı” vardı ama bir “yazanı” yoktu. Bu insanların geçmişten hatırladıkları da kendileri gibi sa-

hipsiz, kimsesiz bir şekilde zaman içinde yarı gerçek yarı hayal olaylar olarak unutulup gidecekti.

Her köyün yaklaşık son elli yılının anlatıldığı bu sözlü kültür hayatta kalmasını yine bu köylülerin geçmişlerine olan sadakatine borçluydu. Birçok köylünün doğayla ve birbirleriyle olan ilişkilerinin bin bir hali olan bu anılar, bu sohbetlerde paylaşıyor, en az şehrin yerleşik kültürü kadar köklü, insanı anlamaya çalışan bir yeni anlayışın şehirde filizlenmesine imkân veriyordu.

Henüz tam şehre ait olmayan ama köylülüğü de kendilerine artık yakıştırmayan bu en fazla iki katlı evler, o insanların en büyük ekonomik gücüydü. Evinin genişliği, kaç kat olması, özenli inşaatı o ev sahibinin durumuyla ilgili en net bilgiydi. O yüzden evlerin de gizliden gizliye birbiriyle yarıştığı, sahiplerinin evlerinin üzerinden mahallede kendi durumlarını da göstermeye çalıştığı bir dönemdi. Ama ne kadar büyük, ne kadar iyi ev olursa olsun hemen hepsi tam sıvanmamış, malzemesi belirli bir kalitenin üzerine çıkmamış ve profesyonel bir ekipten çok, kendi çabalarıyla yapılmıştı. Evi ne kadar güzel olursa olsun yine de birçok ev sahibinin hayali şehir merkezinde bir apartman dairesinde oturmaktı.

Burada insanlar bahar ılık güneşini gösterdiği zamanlarda duvar diplerinde öbelenerek genelde konusu mahalle sınırını geçmeyen sohbetler yaparlardı. Konuşurken konu şehirle ilgili olmasa bile yüzleri şehrin merkezine dönük olurdu. Şehrin düzeni oturmuş, yoksulluktan arınmış merkezine doğru garip bir şekilde kısıp gözlerle yapılan bu bakışlar, onların içlerinde yaşadıklarıyla ilgili derin ipuçları verirdi.

Artık ceplerinden ruhlarına geçmiş olan yoksulluklarını bitirecek fırsatlar, orada şehrin merkezinde, kenar mahallelerin sakinliğinin aksine, sürekli kendini yenileyen, herkesin koş-turduğu çarşılarında duruyordu. Sanki şehrin merkezinde onların dâhil olmadığı, olamayacağı bir büyük kazanç sofrası kurulmuştu. Şehrin merkezinde işleri olan, apartmanlarda yaşayan insanların çok şanslı, işlerinin çok yolunda olduğuna dair görüş burada tartışılmayacak bir tür inanç düzeyine çıkmıştı. Ticaretin her şeyi değiştirebilecek gücüyle tanışmamış bu insanların dünyasında, hayatların çalışarak veya bilgi birikimleriyle değil, genelde kader ya da şans yoluyla ancak daha iyi olabileceği kabullenilmişti.

Bu kenar mahalle evleri, bu topraklarda her ailede olması gereken hiyerarşiyi barındıran küçük bir dünyaydı. Kızların “gelinlik”, erkeklerin “bir iş tutabilmesi” gençler için en büyük aşamaydı. Zamanla gelişen fizikleri, onlara fikirlerinden daha çok özellik ve konum kazandırır. Bu her şeyi sadece yaşayabilmek için oluşturan kültür ile şehrin yaşarken düşünceler üretmeye mecbur düzeni, zaman zaman gençler üzerinden birbiriyle çatışırdı. Bazı akşamları, damlarda tek başına gökyüzüne doğru sigara içen delikanlıların isyankârlığı, mutfaklarda babalarının düzenli çaylarını hazırlarken genç kızların gizli gizli ağlayışları, hep bu çatışmaların yaşandığı anlardan sonra olurdu.

Bütün bu evlerin en bakımsız, en küçüğü ve en az odası -tek oda- olanı bizim evdi. Anem benim bir kumda bulduğum altın bileziğin de katkısıyla arsayı almış, duvarları ve tavanı

mahallelinin katkılarıyla bitirerek yavrularını büyütebileceği bir evi sonunda yapabilmişti. Evimizin temelini annemle kazmaya başladığımız günün o erken saatini hiç unutmam. Bizim de evimiz olacak duygusuyla, annemin iştahla kazmaya çalıştığı toprakları onun arkasında küçük ellerimle dışarı attığımı hatırlıyorum. Boyumdan büyük kazmayı o yorulduğu anlarda elinden alırken “aman oğlum sen daha küçüksün” diye beni sevmeye çalışması bile temeli kazmamı durduramamıştı.

Evimiz; damı aksa da, her sabah bana bir yumurta veren ördeğimizle birlikte tek odada yedi kişi olarak yaşasak da bizim evimizdi. Annemin yoksulluktan, tanıdığı bir aileye vermeyi kararlaştırdığı beş yaşındaki kardeşimin evimizden ayrılırken ağlayan gözleriyle son kez bana bakışı, şimdi hayatta olmayan babam ve kardeşimin sesleri, o evin görüntüsüyle birlikte her zaman içimde. Zamanla annemin beni okullarda okutup maaş alan bir öğretmen veya imam yapma düşüncesi geleceğimi değiştirse de, o yıllarda evimizin olduğu mahallenin çocuklarıyla ortak bir kaderi paylaşmaktan başka çarem yoktu.

Her Maraşlı kenar mahalle çocuğu gibi bende marul sattım, simit sattım, uzun süre ayak-kabı boyacılığı yaptım. Bir lokanta da bulaşıkçı olarak, bakır kapları kalaylayan kalaycıda, tabelacı da ve çaycıda çalıştım. İlk ticaret deneyimim, bir kolinin içine doldurduğum kişisel eşyalarımı, içinde o eşyaların adlarının yazıldığı kapatılmış minik kâğıtlar aracılığı ile satmak olmuştu. “Çek çek” adındaki bu işte, müşteri alacağı eşyayı, satan satacağı eşyayı bilmediği için her şey tamamen şans üzerine kurulmuştu.

O yüzden, çektiği kâğıtta yazan eşyayı -çoğu zaman gönülsüzce de olsa- almaya mecbur olan müşteri arkadaşlarım ihtiyaçlarından çok şanslarının peşindeydi. Çünkü kolideki bir iki değerli eşyayı yem amacıyla koyarak, karşdakini heveslendirirdik. Burada arkadaşlarımızla aramızdaki en büyük tartışmalar bu değerli eşyaların isimlerini kâğıtlara yazmadığımızı iddia ettikleri zaman çıkardı. Bizim o zamanlar ticaretten anladığımız üretim yapmaktan çok, bazı büyüklerimizin anlattıklarının da etkisiyle açığözlülüktü, kurnazlıktı.

Bir gün ilkokul öğretmenimin marul siparişini tarladan alıp dersini bitirmeden ona yetiştirmeye çalışmıştım. Marulları bulgur elemek için kullanılan elek ile yol boyunca başımda taşıdığımdan, tarladan okula kadar geçen sürede, tepemdeki marulların çamurlu suyu yüzüme doğru akmıştı. Ben o şekilde öğretmenimin karşısında işini zamanında bitiren gururlu biri olarak dururken, öğretmenim beni tanıyamamıştı. Çay ocağında çalışırken ise, ilk hafta sonunda hep içmek istediğim bir şişe kolayı, ustaya nasıl söyleyebilirim diye tüm gün uygun zamanı kolladığımı hatırlıyorum. Bazen güldüren bazen iç burkan bu anılardan en sonuncusunu, o çay ocağını anlatmak istiyorum...

Daha önce yaptığım işlerden bıktığım günlerden biri olmalıydı. Şehrin Ulu Cami ve Eski Hal çevresindeki sokaklarında öyle bir kararlılıkla “çırak aranıyor” ilanı arıyordum ki, lastik ayakkabılarımın yürümekten tabanlarıma yapışmış olması bile hedefe ulaşmak için çekilen bir çile gibi gerekli geliyordu. Canım sıkındı ama gözlerimi dört açmıştım. Zayıf, kimsenin işine

gücüne karışmadan kenardan kenardan yürüyüşüme zıt, kafamda şehirdeki büyük tüccarlarınkine benzer derin meşguliyetlerle boğuşuyordum.

Bazı işyerlerinin, çırak buldukları halde yine de ilanlarını sökmediklerini öğreniyordum. Bunu yeni aldıkları çıraktan henüz memnun olmadıklarından mı, yoksa o ilanın orda durmasıyla durmaması arasında bir fark görmediklerinden mi yapıyorlar bilmiyordum. İştahla “abi çırak lazım mı?” diyen ince cılız, karşısındakinin herhangi bir olumsuz yüz hareketiyle bile ortadan hemen kaybolacak halimi süzdükten sonra “sana göre değil” deyivermeleri azmimi kaybettirmiyordu. “Sana göre değil” diyen herhangi biri, sözünü bitirdikten sonra hemen işine dönmek yerine sadece iki üç saniye daha yüzüme bakmaya devam etse, üzgün ama çalışmaya meyilli bakışlarımla ona aradığı güveni çok rahat verebilirdim. Bu bir yere çırak olup bir meslek öğrenme veya haftalık alarak eve bir hafta sonu büyümüşte küçülmüş bir erkek edasıyla gitme hayalim yüzünden, en rezil işlerde; kirden yüzü gözü tanınmaz halde, sürekli yüksek emir sesleri altında koşuşturan çırak çocuklara bile imreniyordum. Onları bütün bu yaşadıklarına rağmen benden daha şanslı görüyordum.

Bir yere çırak olma çabam aslında kenar mahallelerdeki miskin işsiz yaşamdan kopup, şehrin o işleyen para kazanan sisteminin ne olursa olsun bir parçası olmaya yönelikti. O zaman elbette bu işleyen çarkın, patronları, işçileri olduğunu aralarında türlü türlü dayanışmalar, büyük dostluklar ve adaletsizlikler olduğunu hiç aklıma getirmezdin. Onlar dev bir sistemin parçalarıydı ve hepsi hem benden üstündü, hem de her açıdan benden daha iyi durumdaydı, çırakları bile... Özellikle bir gün boyunca karnınız aç, bir yere çırak olma amacıyla evden çıkmışsanız ve dolaşıyorsanız, bu ne olursa olsun bunu başarmalıyım inadına dönüşüyor.

12 Eylül 1980 askeri darbesinin yapıldığı günün tarihi ve darbenin ismi “12 Eylül” ülkenin her yerinde olduğu gibi, Maraş’ta da caddelere verilmişti. Darbeyi yapan devlet büyüklerimizin resimleri birçok dükkânlarda, kahvelerde büyükçe ve görünür yerlere asılmıştı. Ne yaparlarsa yapsınlar bizim iyiliğimiz için yaptıklarını düşündüğüm omuzlarında bir sürü yıldızları olan bu asker adamlar, o zamanlarda her insanın olmak isteyeceği en önemli insan, bulunmak isteyeceği en önemli mevkideydiler.

Bazı kahve girişlerine fotokopi ile çoğaltılmış esmer bazı adamların resimleri yapıştırılmıştı. Resimlerin altında veya üstünde büyükçe “aranıyor” yazıyor, daha küçük olarak “görüldüğü yerde güvenlik güçlerine haber verilmelidir” deniyordu. Kahve girişlerindeki bu meraklandırıcı, tedirgin edici siyah beyaz ilanlar, içerdeki duvarda çerçevelenmiş afişlerdeki komutanların bana gurur veren renkli fotoğrafları yanında fazla bir anlam ifade etmiyordu.

Şapkası alnının önüne kadar geldiği için konuşurken başını normalden fazla kaldıran, gülmeyi kendilerine pek yakıştırmayan polislerle, geçtikleri caddede sabit dursanız belirli zamanlarda düzenli yanınızdan bir aşağı bir yukarı geçecek olan iki askerden oluşan inzibatlar, kahvelerin içindeki general resimleriyle birleşince bana büyük, çok büyük bir gücün parçası olduğumu hissettiriyorlardı. Zayıflığımı unutturan bu güç, çocuk kalbimde içten içe beni rahatlatıyordu.

Bu düşüncelerle, gördüğüm okuduğum şeylerin, yürürken çevremdeki insanların, varlıklarıyla ve yaptıklarıyla beni biraz oyalamasına izin vererek 12 Eylül Bulvarı'na saptım. Caddenin, Kıbrıs Meydanı'yla şimdi yok olan Yeni Hal'in arasında kalan kısmında yürümeye başladım. Yetenekli tabelacılar tarafından yapılan rengârenk süslemeleriyle kenarda duran, hepsinin bir ev geçindirdiği sandıklı motosikletleri geçtim.

Motorcuların arkasında oturan esnafın içtiği çayların boş bardaklarını toplayan yaşlıca çaycıyı gözlerim takip ederken aklımda yine bambaşka düşünceler vardı. İlerde girdiği işyerinin camındaki "çırak aranıyor" yazısı çaycıdan, çayevinden ve çayevinin olduğu binadan daha önce dikkatimi çekiverdi. Küçük yazıyı görünce öyle heyecanlandım ki, başka bir şey okuyamadım, hep hayranı olduğum yanımdan geçen polisleri kendi hallerinde bıraktım, lastik ayaklarımın tabanımı daha da acıtmasını bir süreliğine özellikle istedim...

İşyerinin ne iş yaptığı önemli değildi, önemli olan çırak aramasıydı. Camdan bir süre çay ocağının arkasında çayları hazırlayan yaşlı adamı izledim. Daha sonra konuşmak için dışarıda bekleyen ve ona zarar verecek bir hasmı gibi kararlı bir şekilde beklemeye başladım.

Orda kirli saçlarımla, hızlı yaşantıma ayak uyduramadığı için sürekli yırtılan pantolonunun gizlediği çelimsiz bacaklarımla, ne kadar beklediğimi hatırlamıyorum. Bu beklememin sonunda işi alacağıma öyle bir inancım vardı ki, hiçbir şey yapmadan öylece durmam bile "bu çocuk çalışmak için iş arıyor" diye özetlenecek duygularımı yansıtıyordu.

Şimdi kırklı yaşlardayım. Başlayacağım her yeni işte, o kapıda sessizce bekleyen kararlı, heyecanlı, istekli çocuk yanımda bana gelip eşlik ettiğini hissetmeden ilk adımı atamıyorum. Çaycı dükkânın kapısının eşiğindeki o kara çocuğun heyecanını yeni bir işe gireceği zaman hayatında bir kez olsun herkes yaşar diye düşünüyorum.